

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ДО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ГАЛУЗІ ФОТОГРАМЕТРІЇ

© Кузик З., 2008

У статті висвітлено основні аспекти перекладу науково-технічної фотограмметричної літератури з німецької мови та практичні рекомендації щодо утворення та застосування фахової термінології.

The main aspects of translation of scientific photogrammetric literature from German language and practical recommendations concerning on creation and using of special terminology are presented in the paper.

Технічні галузі науки, можливо, більшою мірою за інші насичено спеціальними термінами, переважно, латинського чи грецького походження. Фахівці знають та оперують ними у професійній лексиці, оволодівши ними ще зі студентської лави, з лекційних курсів. Фахова термінологія є основною мовною базою усного спілкування в колах людей тої самої сфери діяльності, та в написанні наукових праць. Науково-технічну літературу давно виокремлено як жанр поряд із такими літературними жанрами як епічний, драматичний, ліричний, художній. Науково-технічна лексика значно складніша за побутову і, навіть ділову, вимагає достатнього рівня фахових знань, чіткості мислення та вміння застосування. Добре знання та правильне володіння спеціальною технічною термінологією відкриває нові можливості поглибленого вивчення предмета, читаючи та сприймаючи фахову літературу.

Однак часто під час читання та перекладу жучомовної фахової науково-технічної літератури виникають проблеми, коли з'ясовується, що досить велика обізнаність у вітчизняній термінології, не дає бажаного результату. Не всі терміни, які застосовують у технічних галузях, мають запозичений характер чи греко-латинське походження. У різних мовах світу вкоренились свої загальноприйняті слова, які набули статусу спеціальних термінів, але є незрозумілими для чужомовних читачів. Дослівний, або кальковий переклад, у цьому випадку недоречний, бо може призвести до неправильності тлумачення тексту, або й до його абсурдності. Тому у сфері мовного перекладу давно виокремлено окрему гілку – технічний переклад, який вимагає не тільки досконалого знання рідної та чужої мови, але й добрих знань тієї спеціальності, яка є предметом розгляду. Звичайно в розпорядженні перекладача є технічний словник, однак, по-перше, далеко не кожна галузь може похвалитися наявністю технічного (англійського, німецького, французького тощо) словника, по-друге, відшукати необхідний термін з характерним для певної галузі змістовим відтінком серед декількох запропонованих – справа доволі нелегка.

Переклад технічного тексту близький до перекладу тексту наукового. Але він має і свою специфіку. Технічна термінологія не становить такої стрункої системи, як наукова. У технічному перекладі меншої ваги надається виразності мови, допускається суміжне розташування однокорених слів. Разом із тим, щоб досягнути якісного перекладу технічних текстів, потрібно пам'ятати про

певні вимоги та критерії. Технічний текст, як і науковий, має бути однозначно зрозумілим. Варто уникати повторюваності словосполук та «сухості» викладу тексту. Правильне розуміння й відповідне відтворення в перекладі термінів, наявних у тексті оригіналу, є першою заповіддю перекладача науково-технічної літератури.

Аналіз публікацій із тематики науково-технічного перекладу з німецької мови дає змогу перекладачам урахувати певні критерії, вироблені наукою про переклад задля збереження змістової адекватності. До таких критеріїв зараховують конкретизацію або генералізацію тексту заради кращої його виразності і сприйняття, змістовий розвиток (максимально точна заміна подібним), антонімічний переклад (наприклад: «можна одержати низькі результати» або «неможливо одержати високих результатів»), синтаксична трансформація, переформулювання (передавання змісту іншими словами) та ін [4].

Важливою особливістю науково-технічного тексту і його перекладу є неухильна логічна послідовність викладу міркувань автора. Однак основою науково-технічного перекладу є термінологія певної галузі науки. У перекладі термінів найбільше важить точність і правильна послідовність їх уживання, а також правильне розуміння й відповідне їх відтворення рідною мовою [3].

У системах термінів відбиваються всі наукові теорії та гіпотези, усі наукові ідеї. Композиція наукового тексту передбачає рух думки від простого до складного, від відомого до невідомого. А. В. Федоров підкреслює, що «стиль наукового тексту дає перекладачеві дуже широкі синтаксичні можливості. Оскільки будова речення тут не відіграє самостійної стилістичної ролі, то у технічному перекладі можливі різноманітні граматичні перебудови й перегрупкування, аж до розз'єднання речення на дрібніші частини, сполучення дрібніших частин в єдине ціле тощо» [1].

Підставою для написання цієї статті послужили переклади автора з німецької мови та публікації перекладів науково-технічної літератури в таких галузях як фотограмметрія та геоінформатика, зокрема підручник К.Крауса «Фотограмметрія». Уперше зроблений аналіз та висновки щодо термінологічного перекладу на конкретних мовних прикладах можуть слугувати практичними рекомендаціями для людей, які працюватимуть з німецькою технічною літературою на ниві фотограмметрії та геоінформатики [2].

Коли йдеться про переклад великої за обсягом науково-технічної монографії (у конкретному випадку – підручник К. Крауса «Фотограмметрія»), важливо зберегти авторський стиль, думку, манеру написання та поєднати їх із точністю викладеного матеріалу. Максимально адаптувати оригінал німецького технічного тексту для розуміння україномовним читачам за відсутності фахового термінологічного словника – нелегке та важливе завдання перекладача. Дається взнаки «гостра» термінологічна проблема та «розшифрування» більшості суто німецьких термінів, оскільки більшість із них мають складну структуру. Важливу роль у перекладі вузько-галузевого технічного тексту відіграють фаховість перекладача, володіння предметом, науковою лексикою й термінологією, навіть певна мовна інтуїція і передбачливість. Рідко застосовують дослівний, або кальковий переклад. Слідуючи основній zasadі технічного перекладу – однозначності, найчастіше вдаються до логічно-змістових порівняльних зв'язків між відповідними термінами. Так з'являються не тотожні, але рівнозначні за семантикою перекладені терміни, застосовувані у вітчизняній термінології. Наприклад, це стосується таких німецько-українських термінологічних пар як *рамкові марки – координатні мітки, кореспондентні промені – відповідні промені, повні опознаки – планово-висотні опознаки, ортоскопічний стереоефект – прямий стереоефект, псевдоскопічний – обернений, натуральні точки – контурні точки* і т.п. У процесі перекладу з'ясувалось, що *фаустова формула*, яка часто звучить у німецькому підручнику з фотограмметрії, нічого спільного не має із Фаустом, героєм однойменної драми великого Гете, це просто – основна, стрижнева формула. *Твердий фотоматеріал* означає *контрастний*, а *нові точки* – не що інше як *точки згущення фотограмметричної мережі, трансляція координат* – не переклад з англійської, а *перетворення координат* із однієї координатної системи в іншу. Одночасно, вважаю, що не варто українізувати всі можливі

терміни. Сучасні фахівці мають знати й іноземну загальноприйнятту термінологію та вживати ці терміни поряд із вітчизняними як синоніми. Наприклад, *сітка Resau* і *сітка хрестів*, *відносне і взаємне орієнтування*, *абсолютне і зовнішнє орієнтування*, *растр* і *сітка квадратів*, але чітко розрізняти, що німецький термін «пункт» – це відповідний український термін *точка*, а не *крапка* чи *пункт*.

Неможливо не зупинитись на системі символічних позначень, які переважно відрізняються від прийнятих стандартів у вітчизняній фотограмметрії, чим можуть ускладнити прочитання фотограмметричної літератури в оригіналі. Зокрема, фокусна відстань f – німецька s , координати на фотограмметричному знімку (x, y) – це (ζ, η) , головна точка знімка O – це точка H , кутові елементи зовнішнього орієнтування моделі у вітчизняній термінології (θ, ζ, η) позначають у німецькій (Ω, Φ, K) .

У німецькій фотограмметричній літературі, як і в науці та практиці, кути визначають не у градусах, а в гонах ($90^0 = 100$ гон). Ця десяткова міра визначення кутів досить зручна і використана в конструкціях більшості приладів провідних німецьких фірм.

Унаслідок історичного розвитку німецької мови сформовано складні слова, утворені із декількох. Це зумовлює деякі труднощі під час технічного перекладу та пошуку відповідних термінів у вигляді словосполук. Наприклад, *Buendelblockausgleichung* – *блокове урівнювання за способом зв'язок*, *Rueckwaertsschnitt* – *обернена просторова засічка* тощо. Низку конкретних мовних прикладів під час технічного термінологічного перекладу можна продовжувати.

Закінчуючи, зауважмо, що, як відомо, кожна мова зазнає еволюційних змін та розвитку, з'являються мовні архаїзми й неологізми. Це стосується також і науково-технічної термінології, що зумовлено науково-технічним прогресом. Особливо обережно треба адаптувати новітні терміни з іноземних, зокрема англійської, мов до вітчизняного мовного середовища, щоб уникнути недопустимої двозначності в перекладі. Наприклад, у німецьких та англійських наукових текстах терміном *scan* позначають координати (ζ, η, z) точок зображення, одержаного лазерною сканерною системою, тоді як у вітчизняній науково-технічній літературі *сканом* почали називати малий фрагмент лазерного зображення. Таке неоднакове тлумачення слів вимагає ретельного вивчення та погодження на рівні стандартизації термінів.

Науково-технічний переклад має велике значення для формування та розвитку кожної галузі науки й техніки, причому провідну роль відіграють правильно перекладені й застосовані терміни. На перекладача покладено відповідальне завдання донести читачеві правдивий, неспотворений зміст оригіналу. Від якості науково-технічного перекладу часто залежить опанування та впровадження сучасних технологій, правильне розуміння теорії, прогнози та оцінка результатів з метою вирішення складних науково-технічних задач. Наука не має кордонів, її надбаннями мають право скористатися всі, хто прагне удосконалення. Розумне тлумачення та застосування наукових термінів під час науково-технічного перекладу допомагає розкрити суть тексту з кожної технічної галузі.

Ця стаття носить узагальнювальний та рекомендаційний характер для фахівців-фотограмметристів щодо читання та перекладу німецьких технічних текстів.

1. Коптілов В. Теорія і практика перекладу. К.: Юніверс, 2003. 2. Кузик З. О. Тернистий шлях технічного перекладу // Кадастр, фотограмметрія, геоінформатика – сучасні досягнення та перспективи розвитку: н.-т. збірник. – Львів, 2002. 3. Лещук Т. Й. Науково-технічна термінологія. Стан і перспективи: комплекс досліджень на прикладі нім. мови – Львів: Сполом, 2007. 4. Стрелковский С. М., Латышев Л. К. Научно-технический перевод. – М.: Просвещение, 1980.